

УДК 347.627.2

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.6.23>

ДОВЕДЕННЯ ФАКТУ НАЯВНОСТІ ШЛЮБУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХІД

Мельник Олександр Сергійович,

orcid.org/0009-0004-1319-0947

аспірант

Приватного закладу вищої освіти
«Київський міжнародний університет»

Стаття присвячена комплексному аналізу проблем доказування факту шлюбу в контексті стрімкої цифровізації правосуддя та суспільних відносин в Україні. Актуальність теми зумовлена значною кількістю правових колізій та практичних перешкод, з якими стикаються адвокати та їхні клієнти під час реалізації права на розірвання шлюбу, особливо в умовах воєнного стану.

Центральною проблемою є надмірний формалізм судів першої інстанції, які, незважаючи на позицію Верховного Суду, продовжують необґрунтовано вимагати надання оригіналу або дублікату свідоцтва про шлюб як єдиного доказу, що підтверджується дослідженнями автора. Ця вимога ігнорує онтологічну сутність доказування, де первинним є факт державної реєстрації у відповідних реєстрах, а не паперовий носій. Така практика розглядається як порушення права на справедливий суд та доступ до правосуддя.

Окремо досліджується правова колізія між законами вищої юридичної сили про електронний документообіг, які прирівнюють кваліфікований електронний підпис (КЕП) до власноручного, та підзаконними актами (Правилами ДРАЦС). Органи ДРАЦС на місцях часто відмовляються визнавати договори, підписані КЕП, для видачі дублікатів свідоцтв, що створює замкнене коло перешкод для адвокатів.

У статті проаналізовано міжнародний досвід, де акцент зроблено на даних реєстрів, а також необхідність усунення технічних прогалин і консерватизму правозастосування в Україні.

Ключові слова: електронний підпис, кваліфікований електронний підпис (КЕП), доступ до правосуддя, розірвання шлюбу, свідоцтво про шлюб, дублікат, ДРАЦС, правова колізія, надмірний формалізм.

Melnyk Olexandr. Proving the fact of marriage: Ukrainian and International approach

The article is dedicated to a comprehensive analysis of the problems associated with proving the fact of marriage in the context of the rapid digitalization of justice and social relations in Ukraine. The relevance of the topic is driven by a significant number of legal conflicts and practical obstacles faced by lawyers and their clients in exercising the right to divorce, particularly under conditions of martial law.

The central issue is the excessive formalism of the courts of first instance, which, despite the position of the Supreme Court, continue to unjustifiably demand the provision of the original or duplicate marriage certificate as the sole evidence, a practice confirmed by numerous studies conducted by the author. This requirement ignores the ontological essence of proof, where the primary factor is the fact of state registration in the relevant registries, not the paper medium. Such practice is viewed as a violation of the right to a fair trial and access to justice.

Separately, the legal conflict between laws of higher legal force concerning electronic document management, which equate the Qualified Electronic Signature (QES) with a handwritten signature, and subordinate legal acts (DRACS Rules) is examined. Local DRACS bodies frequently refuse to recognize agreements signed with QES for the issuance of duplicate certificates, creating a vicious circle of obstacles for lawyers.

The article analyzes international experience, where the focus is placed on registry data, as well as the necessity of eliminating technical gaps and conservatism in law enforcement in Ukraine.

Key words: *electronic signature, Qualified Electronic Signature (QES), access to justice, dissolution of marriage (divorce), marriage certificate, duplicate, DRACS (State Registration of Civil Status Acts), legal conflict, excessive formalism.*

1. Міжнародний підхід до доведення факту наявності шлюбу

Доведення факту укладення шлюбу в європейських правових системах, незважаючи на наявність історичних, культурних і релігійних особливостей у формі його укладення, ґрунтується на універсальному принципі – факті державної реєстрації. Юридичну силу мають виключно дані, внесені до відповідного захищеного державного реєстру. Паперове свідоцтво в більшості юрисдикцій Європи є не первинним доказом, а лише витягом, формалізованим відтворенням реєстрового запису.

1.1. Італія: Принцип пріоритету реєстрації

Італійське законодавство, зокрема Codice Civile (Цивільний кодекс Італії), чітко розмежує релігійний обряд і цивільно-правові наслідки. Шлюбні відносини набувають юридичної сили виключно через реєстрацію в офіційного офіцера Stato Civile (державного реєстратора) [1].

Ключовим моментом є інститут trascrizione – внесення запису про церковний шлюб до державного реєстру актів цивільного стану. Це підкреслює фундаментальну онтологічну сутність доказу: без запису до державного реєстру шлюб не існує як юридичний факт. Фактично, італійська система доводить, що первинною є не церемонія, не папір, а саме державна реєстраційна дія, яка фіксується в Atto di Matrimonio (Акті про шлюб) [1]. Будь-яка вимога подати оригінал свідоцтва, коли факт реєстрації може бути перевірений у реєстрі, є, з погляду цієї традиції, юридично надмірною.

1.2. Пріоритет електронних і централізованих реєстрів: Німеччина та Польща

Подібний механізм, що ґрунтується на централізованій електронній реєстрації, передбачений і в таких країнах, як Польща та Німеччина.

У Польщі шлюб регулюється Ustawa z dnia 28 листопада 2014 р. Prawo o aktach stanu cywilnego. Документом, що підтверджує шлюб, є Akt małżeństwa (Акт про шлюб), який існує в електронній формі в центральній системі USC/CEWiD [2]. Будь-який паперовий витяг є лише відтворенням даних реєстру, що автоматично знімає питання про необхідність подання фізичного «оригіналу» як такого, оскільки оригіналом є сам електронний запис.

Аналогічний підхід реалізовано в Німеччині. Згідно з Personensstands-gesetz (PStG), запис про шлюб (Eheurkunde / Auszug aus dem Eheregister) зберігається виключно в електронному державному реєстрі. Навіть такий історично важливий інститут, як церковний шлюб, не створює жодних правових наслідків без його реєстрації у Standesamt [3]. Таким чином, німецьке та польське законодавство доводить, що відмова у прийнятті копії чи витягу є не лише формалізмом, а ігноруванням самого механізму державного обліку.

1.3. Принцип реєстрового підтвердження в Іспанії та Франції

У романській правовій сім'ї, представленій **Іспанією** та **Францією**, також домінує принцип, згідно з яким факт шлюбу є актом державного, а не приватного чи релігійного права.

В Іспанії шлюб регулюється Código Civil та Ley de Registro Civil. Факт шлюбу підтверджується Certificación del Registro Civil – витягом з державного цивільного реєстру. Релігійні шлюби також потребують обов'язкової державної реєстрації (інскрипції) у Registro Civil для набуття цивільної чинності [4; 5].

У Франції, згідно з Code civil, шлюб підтверджується Acte de mariage (Актом про шлюб), який є офіційним реєстровим записом у Répertoire Civil [6].

Отже, ці системи демонструють, що ключовим елементом доказування є не

фізична наявність «документа», а легітимність інформації, що міститься в державному банку даних. Цей підхід є діаметрально протилежним до української практики витребування паперового оригіналу, коли існування актового запису ніким не заперечується.

1.4. Висновок по розділу

Незважаючи на відмінності між правовими системами, у всіх країнах ЄС факт шлюбу підтверджується виключно державним реєстровим записом. Паперове або електронне свідоцтво – це лише форма відтворення даних реєстру. У цьому контексті вимога українських судів першої інстанції щодо надання саме оригіналу чи дублікату свідоцтва про шлюб, коли факт реєстрації відомий і не заперечується, є атавізмом правозастосування. Це свідчить про глибоке нерозуміння того, що первинним є юридичний факт, зафіксований у державному реєстрі, а не форма його документального посвідчення. Така практика створює штучні перешкоди, які в європейському правовому полі є нетиповими і розцінюються як порушення принципів доступу до правосуддя.

2. Цифровізація та формалізм у доведенні факту шлюбу в Україні

2.1. Правова основа електронного документообігу та його міжнародне значення

Українське законодавство, особливо в останнє десятиліття, заклало прогресивну правову основу для глибокої цифровізації. Фундаментальними актами є Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [7] та Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [8].

Сам собою кваліфікований електронний підпис (далі – КЕП) за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису. У ст. 18 Закону «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» зазначено: «*Кваліфікований електронний підпис має презумпцію відповідності власноручному підпису та є засобом ідентифікації підписувача*» [8]. Це положення має бути визначальним для судової та адміністративної практики, особливо в контексті

надання правової допомоги. Згідно зі ст. 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг», *«оригіналом електронного документа вважається примірник електронного документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора (підписувача)»* [7].

Ці законодавчі акти створюють міцний фундамент для електронного судочинства та повинні забезпечувати безперешкодну реалізацію прав адвоката та громадян.

2.2. Сервіс «Дія» як інноваційний прорив та його нереалізовані можливості

Технічна розробка та впровадження сервісу «Дія» є не просто технічним інструментом, а системною державною політикою, спрямованою на повну юридичну легалізацію цифрових документів. Цей процес закріплено низкою законодавчих і підзаконних актів, які надають цифровим документам з «Дії» рівну силу з паперовими аналогами.

Зокрема, Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [9] прямо прирівняв е-документи, які відображаються в «Дії», до їх паперових або пластикових аналогів, зобов'язуючи надавачів послуг приймати їх. Схожий закон, що набрав чинності із 23 серпня 2021 р., зробив цифрові паспорти повними юридичними аналогами звичайних документів, остаточно закріпив їхній правовий статус. Юридична сила конкретних документів також деталізується постановами Кабінету Міністрів України, наприклад, щодо е-паспортів та РНОКПП (№ 911 від 18 серпня 2021 р.), е-свідоцтва про народження (№ 911 від 23 вересня 2020 р.), е-довідки ВПО (№ 509 від 1 жовтня 2014 р.) та е-студентського квитка (№ 1051 від 18 грудня 2019 р.).

Це унікальний підхід, оскільки «Дія» не зберігає персональні дані, а підтягує цифрові документи з відповідних державних реєстрів щоразу під час входу в застосунок. Надавачі послуг, як державні (суди, органи державної реєстрації актів цивільного стану), так і бізнес, не мають права відмовляти в обслуговуванні, якщо документ надається через «Дію» замість паперового варі-

анту, а їхню дійсність можна перевірити в самому застосунку.

Цифрова трансформація в Україні отримала значне міжнародне визнання, зокрема й престижні нагороди, як-от World Summit Awards – спеціальна премія від ООН у 2021 р., що підкреслює інноваційність підходу. Фактично, «Дія» є унікальним явищем, адже подібні інтегровані системи з настільки широким спектром послуг і повною юридичною силою цифрових документів у такому вигляді поки що не впроваджені в більшості країн Європи.

Проте, як зазначається в дослідженнях автора [10], незважаючи на загальний прогрес, не реалізовано критично важливий аспект, що стосується сімейного права: можливість отримання витягу про факт реєстрації шлюбу через «Дію», який можна було б повноцінно використовувати як аналог свідоцтва про шлюб/дублікату в судовому процесі. Відсутність цієї функції створює необхідність повернення до архаїчних паперових процедур, що суперечить філософії цифровізації та принципу пріоритету реєстрового запису.

2.3. Надмірний формалізм судів та правова колізія

Найбільша проблема в українському судочинстві полягає в надмірному формалізмі судів першої інстанції [11], що є прямим порушенням принципу доступу до правосуддя. Суди ігнорують чітку правову позицію Верховного Суду (постанова від 19 жовтня 2022 р. у справі № 526/442/22) [12], де прямо зазначено, що вимога надання оригіналу свідоцтва про шлюб за відсутності спору щодо цього факту є надмірною.

Незважаючи на це, суди нижчих інстанцій і надалі необґрунтовано вимагають подання оригіналу або дублікату документа [13]. Як зазначає автор, ця вимога часто призводить до залишення заяв без розгляду, порушує права громадян на справедливий суд. У випадках, коли позивачі перебувають за кордоном (унаслідок воєнних дій), або їхні документи втрачені, така вимога стає нездоланною перешкодою. Дослідження підтверджують, що суди продовжують виносити ухвали про залишення позову без руху, посилаючись на ч. 4 ст. 177

Цивільного процесуального кодексу України, вимагають дублікат свідоцтва, незважаючи на наявність усіх даних про реєстрацію шлюбу в позовній заяві [15].

Ситуація ускладнюється правовою колізією між законами вищої юридичної сили (про КЕП) та підзаконними актами – Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [14]. Органи державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС), керуючись застарілими інструкціями, часто відмовляються визнавати договір про надання правової допомоги, укладений в електронній формі та підписаний КЕП, як достатню підставу для видачі адвокату дублікату свідоцтва про шлюб. Ця відмова створює замкнене коло: суд вимагає дублікат, ДРАЦС відмовляється видати його на підставі електронного договору (хоча закон про КЕП прирівнює його до оригіналу), що змушує позивача витрачати додатковий час і кошти на фізичне оформлення паперових довіреностей чи договорів.

Комплексний аналіз як української правозастосовної практики, так і міжнародних підходів до доведення факту шлюбу у справах про його розірвання виявив низку системних проблем і правових анахронізмів, які потребують негайного законодавчого та практичного врегулювання. Незважаючи на загальнодержавний курс на цифровізацію та значний прогрес, досягнутий у цьому напрямі (зокрема, через упровадження сервісу «Дія»), сфера сімейного судочинства залишається обтяженою надмірним формалізмом [13]. Особливої гостроти ця проблема набула в контексті повномасштабної воєнної агресії, коли велика кількість громадян вимушена була покинути свої домівки, що призвело до втрати документів і ускладнило доступ до правосуддя для позивачів, які перебувають за кордоном. Фактично, розірвання шлюбу є важливим юридичним і психологічним рубежем, що має ключове значення як для приватного життя громадян, так і для соціальної стабільності загалом, забезпечує можливість створення нових сімей.

Суперечності між законом і практикою. Надмірний формалізм як виклик доступу до правосуддя. Існує глибока системна супер-

ечність між високим юридичним статусом електронного документообігу та Кваліфікованого електронного підпису (КЕП), який законом прирівняно до власноручного, і консервативною позицією судів першої інстанції та органів державної реєстрації актів цивільного стану. Суди нижчих інстанцій ігнорують чітку правову позицію Верховного Суду, яка застерігає від неприпустимості надмірного формалізму, продовжують необґрунтовано вимагати надання виключно оригіналу або дублікату свідоцтва про шлюб. Ця практика, яка спостерігалася і зараз, розцінюється як створення формальних перешкод і пряме порушення права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), що є особливо неприпустимим в умовах сучасної цивілізаційної кризи. До того ж органи ДРАЦС часто відмовляються визнавати договори про надання правової допомоги, підписані КЕП, для видачі дублікатів, що створює замкнене коло бюрократичних перешкод для адвокатів та їхніх клієнтів.

Необхідність пріоритету реєстрів і онтологічна сутність доказування. Міжнародний досвід європейських країн (Італія, Німеччина, Польща, Іспанія, Франція) чітко засвідчує, що первинним доказом факту шлюбу є акт державної реєстрації, зафіксований у відповідному захищеному державному реєстрі, а не фізичний паперовий носій. Наслідуючи цей прогресивний підхід, в Україні необхідно перейти до пріоритетного використання даних Державного реєстру актів цивільного стану громадян як достатнього та легітимного доказу факту шлюбу, особливо за умови відсутності спору між сторонами щодо

його укладення. Це потребує відмови від атавістичного погляду на доказування, де паперовий документ розглядається як єдиний можливий доказ, та визнання, що онтологічна сутність доказу полягає в реєстровому записі. Отже, судам варто переосмислити підхід до збору й оцінювання доказів, посилаючись на практику ЄСПЛ.

Шляхи вирішення та законодавча імплементація цифрових інструментів. Для забезпечення повноцінної реалізації прав громадян і адвокатів необхідно здійснити декілька конкретних, законодавчо закріплених кроків. По-перше, критично необхідною є ініціація змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні для безумовного та недвозначного визнання електронних документів, підписаних КЕП, як достатньої підстави для вчинення будь-яких реєстраційних дій, включно з видачею дублікатів свідоцтва. Це усуне ключову правову колізію. По-друге, необхідно невідкладно завершити інтеграцію відповідного функціоналу в мобільний застосунок «Дія» для можливості отримання витягу про реєстрацію шлюбу, який матиме повну юридичну силу дублікату свідоцтва. Ці заходи дозволять усунути технічні прогалини та подолати консерватизм правозастосування, що є єдиним шляхом до гарантування ефективного доступу до правосуддя в умовах сучасної цивілізаційної кризи та забезпечення прав громадян на справедливий судовий розгляд. Внесення змін до процесуального законодавства є життєво необхідним кроком для припинення практики залишення позовів без розгляду через формальні причин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Codice Civile (Цивільний кодекс Італії) : Regio Decreto 16 marzo 1942, № 262. *Gazzetta Ufficiale*. 1942. 4 aprile (n. 79). URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.regio:1942-03-16;262>
2. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Закон Польщі про акти цивільного стану). *Dziennik Ustaw*. 2014. Poz. 1741. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20140001741>
3. Personenstandsgesetz (Закон Німеччини про акти цивільного стану) : Gesetz vom 19. Februar 2007. *Bundesgesetzblatt*. 2007. Teil I. S. 122. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/pstg/>
4. Código Civil (Цивільний кодекс Іспанії) : Real Decreto de 24 de julio de 1889. *Gaceta de Madrid*. 1889. 25 julio (núm. 206). P. 249–259. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>

5. Ley 20/2011, de 21 de julio, de Registro Civil (Закон Іспанії про Цивільний реєстр). *Boletín Oficial del Estado*. 2011. 22 julio (núm. 175). Ref. BOE-A-2011-12628. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2011/07/21/20/con>

6. Code civil (Цивільний кодекс Франції). *Légifrance : le service public de la diffusion du droit*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

9. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20>

10. Мельник О.С. Електронний підпис як інструмент реалізації прав адвоката при отриманні доказів у справах про розірвання шлюбу: правові колізії та практика. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 227–233. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.28>

11. Мельник О.С. Особливості судового розгляду справ про розірвання шлюбу. *Нове українське право*. 2024. Вип. 5. С. 120–124. <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.17>

12. Постанова Верховного Суду від 19.10.2022 р. у справі № 526/442/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107077982>

13. Мельник О.С. Перешкоди в доказуванні у справах про розірвання шлюбу. *Нове українське право*. 2024. Вип. 1. С. 157–160. <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.1.20>

14. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>

15. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Стаття надійшла в редакцію: 11.11.2025

Стаття прийнята: 09.12.2025

Опубліковано: 22.12.2025

